

УДК 17.0:008

О. А. Стасевська, кандидат філософських наук, доцент

АБСОЛЮТНА ЕТИКА В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ НОВОГО ЧАСУ: ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ

Присвячено виявленню закономірності становлення абсолютної етики І. Канта як провідної тенденції у філософсько-мисленнєвій традиції періоду формування суспільства Нового часу.

Ключові слова: етика доброчесностей, етика сентименталізму, етика розумного егоїзму, моральний закон, моральний вчинок.

Актуальність проблеми. У сучасному світі, який відзначається глибокою кризою духовності, питання становлення моральної особистості набуває все більш проблематичного характеру. Усі культурні зміни в суспільстві відбуваються в контексті нового соціального вибору: одна частина суспільства віддає перевагу цінностям минулого, друга – обирає для себе цінності західноєвропейської цивілізації, третя – не може визначитись у своєму виборі і стає об'єктом різного роду маніпуляцій. Таке урізноманітнення можливостей морального розвитку та активізації діяльності людини загострює питання формування мислячої особистості, яка б була спроможна самостійно обирати шлях Добра. Звернення до філософсько-етичного надбання, досягнення доробку філософської думки в цьому контексті, безумовно, є актуальним. Історію етичної думки треба вивчати, оскільки вона навчас думати, думати самостійно і знаходити відповіді на складні питання вибору.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Основні аспекти кантівської етики були предметом наукового дослідження від часів її виникнення, ніколи не втрачаючи підвищеного інтересу як для прихильників, так і для опонентів Канта. Українська та російська етична думка кінця ХХ – початку ХХІ ст. продовжила традицію дослідження спадщини великого філософа, зокрема питань визначення сутності та специфіки моралі, моральної регуляції життя суспільства. У сучасній літературі, присвяченій Канту, виразно простежується тенденція до переосмислення його етичних ідей у світлі проблем сьогодення, що демонструють роботи фахівців з цієї тематики: Р. Апресяна, О. Богомолова, В. Горського, А. Гусейнова, О. Дробницького, В. Малахова, І. Нарського, Е. Соловійова, В. Шинкарука, Є. Бистрицького, М. Булатова, В. Лазарева, А. Єрмоленка, Г. Заїченка, П. Гнатенка, В. Окорокова, Ю. Кушакова, В. Табачковського, Н. Мотрошилової, Т. Ойзермана, Е. Соловійова, А. Судакова та ін. У цих роботах аналізується етика Канта у вимірі онтології культури; кантівська філософія розглядається у контексті історичного шляху східнослов'янської

філософської думки; порівнюються різні мисленнєві традиції щодо визначення сутності моральної регуляції в суспільстві.

З огляду на означене *метою* статті є виявлення «новацій» кантівського вчення про мораль у контексті нової культурної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Етика – одна із найдавніших філософських дисциплін. У європейській філософії зацікавленість моральною проблематикою простежується з трьохсотих років до нашої ери, коли Арістотель виділив учення про моральні добродетності.

Арістотель у своїй філософії вперше відокремив якості тіла, розуму та характеру (етосу) людини. Останні він назвав етичними, а науку про них – етикою. На думку Арістотеля, етичні добродетності притаманні лише людині, вони є надбаними, формуються в процесі діяльності та відображають прагнення людини вищого блага (щастя). Уся арістотелівська етика побудована навколо категорії вищого блага, прагнення якого спонукають людину досягти добродетності, що стає можливим за умов вчинення відповідних дій. Етичні добродетності визначають правильний вибір людини серед конкретних життєвих ситуацій у прагненні щастя і поступово перетворюються на установлені якості душі, що стають основою практичної діяльності людини.

Тривалий час суспільство трималося на добродетельних індивідах, які визначали свої вчинки не у відповідності з існуванням якогось всезагального правила, принципу, а на основі душевних якостей та виходячи із конкретних обставин, тобто на вмінні людини визначати, що таке добродетність в окремому випадку. Добродетності як стан душі (етос) абсолютно співвідносилися з ustalеними звичаями, що існували в суспільстві: людина вважалася добродетельною, якщо її дії повністю збігалися із прийнятими у суспільстві зразками поведінки. Отже, людина залежала від колективу, була занурена в колектив, повністю зливалася з ним.

Етика добродетельностей (арістотелівська лінія в історії філософії) базувалася на твердженні, що мораль – це конкретні ціннісні уявлення, а у людей існують специфічні моральні потреби, задоволенню яких слугує моральність. Розуміння етики як учення про добродетності тривало весь час існування традиційного суспільства і було узагальненням його моральної практики. Такий тип суспільства був орієнтований на стійке відтворення незмінних правил моралі.

Моральність традиційного суспільства була по суті етикою цінностей, яка вимагала від людини набуття позитивних якостей душі і виконання відповідних норм поведінки. Головними були збереження моральних цінностей незмінними і сприйняття всіх новацій суто негативно, оскільки характерною рисою традиційного суспільства була зверненість у минуле. Загалом для традиційного суспільства не могло постати питання про будь-яке

поліпшення життя, а отже, і система моральних цінностей не потребувала вдосконалення.

Перехід від традиційного до посттрадиційного суспільства (яке умовно називають буржуазним, або індустріальним, або сучасним) позначився становленням нового типу культури, нових суспільних відносин, руйнацією особистісної залежності. Історично новий тип культури почав складатися у XV–XVI ст., його класичні риси оформлюються у XVII–XVIII ст., а з XIX ст. виявляються елементи його кризи. Це зумовило також зміну моральних механізмів суспільного життя, що характеризувалося тенденцією до поступового вивільнення від усталених моральних вимог, норм.

Криза традиційного суспільства ознаменувалася руйнацією його соціальної основи (такі традиційні соціальні інститути, як родина, рід, перестають бути визначальними) і відповідно переоцінкою системи цінностей. Центральне місце нової доби посідає людина нового типу: активна у своїй діяльності, раціонально мисляча, індивідуалізована та автономна. Економічною основою нового типу особистості була приватна власність. Оскільки суб'єктом соціальної дії стає автономний індивід, добродесності людини як представника певної станової групи втрачають значущість. На перший план виходить людина, яка всім своїм досягненням завдячує лише собі (а не роду, становій групі), її становище в суспільстві залежить від власних зусиль і вдосконалень. За таких умов відбувається становлення нової етики, яка зосереджує увагу на моральному розвитку людини, закликає до морального вдосконалення: якщо в економіці, соціальному житті відбуваються зміни, то вони можливі також і в моралі.

Нова доба, яка в історичній періодизації називається Новим часом, потребувала нового етичного вчення, нового осмислення моралі і моральності людини як автономної особистості. Центральне місце в етичному пошуку посіли ідеї суверенності людини як морального суб'єкта. Ще в добу Ренесансу відбулося пробудження «Я» людини, особистості, що нестримно намагається зрозуміти сутність індивідуального буття, власне себе, свої можливості і прагнення. Формальним вираженням такої особистості стає поняття «суб'єкт» (чітке визначення це поняття отримало пізніше в кантівській філософії) – автономний і самостійний. Суб'єктивність виявляється перш за все як «особистість», що має власні інтереси та ініціативи.

Традиційні добродесності, що спрямовували дії людини попередніх часів, не відповідали новим політичним і економічним реаліям. Таку думку одними з перших висловили Н. Макіавеллі та А. Сміт, які у своїх працях щодо аналізу політичної і економічної ситуації довели, що етика добродесностей не відповідала системі цінностей посттрадиційного суспільства.

Етика Нового часу була спрямована на виявлення основ моралі та аргументацію щодо її унікальності. Унікальність моралі серед інших явищ реаль-

ного світу інтерпретувалася як ознака абсолютності моралі: моральні настанови потребують безумовного виконання, оскільки сама мораль внутрішньо притаманна людині. Таке розуміння моралі обґрунтовувалося в етичних ученнях того часу.

Показовою в цьому контексті стала етика сентименталізму (А. Е. К. Шефтсбері, Ф. Хатчесон, А. Сміт, Д. Юм та ін.). Ця мисленнєва традиція в новоєвропейській етиці звернена до одиночного індивідуума. У ній стверджувалося, що людина як суб'єкт моралі здатна самостійно обирати та ухвалювати рішення щодо власних дій. На думку представників цього вчення, така здатність базувалася на моральному почутті. У межах етики сентименталізму мораль визначається як сукупність ідей, що сприймаються моральним почуттям, яке є природним: людина від народження здатна відрізнити добро від зла, правильне від неправильного. Ключовим питанням сентименталістської етики постає протиставлення розуму і почуттів людини. Основною функцією розуму є пізнання, яке полягає у порівнянні ідей і умовиводів про реальні факти. Розум сам по собі не може бути мотивом будь-якої дії. Утім моральне почуття як схвалення доброчесності обов'язково трансформується у вчинок. Основні положення етики сентименталізму заперечували можливість раціонального пояснення моралі і водночас обґрунтовували: 1) природний характер моралі і морального почуття людини; 2) автономію моралі: моральне почуття виявляється незалежно від моральних суджень і мотивів; рішення морального почуття об'єктивні, вони не залежать від індивідуального прагнення задоволень, релігійних вірувань соціального статусу людини, конкретних обставин ухвалення рішення. Перший висновок активно критикувався представниками етичного раціоналізму, а другий – знайшов продовження і став основоположним для низки етичних теорій майбутнього.

Найбільш новаційним та повним теоретичним обґрунтуванням моралі і моральності Нового часу стала етика розумного еґоїзму XVIII ст. (К. Гельвецій, П. Гольбах, Ж.-Ж. Руссо та ін.), метою якої було розроблення механізму моральної регуляції для майбутнього досконалого суспільства. Своєрідність посттрадиційного суспільства виявлялася у тому, що інтереси держави і вимоги закону почали сприйматися як зміст морального обов'язку людини. Проте розуміння такого підкорення індивідуума інтересам спільноти не означало розчинення одиниці – суб'єкта у цілому, що було притаманне традиційній культурі. Мислителі наголошували на тому, що особистісний інтерес обов'язково має набути розумного характеру й у такий спосіб діяльність окремої людини повинна дістати суспільної значущості.

У межах теорії розумного еґоїзму «еґоїзм» розглядався як природна риса людини. Акцент робився на правильному розумінні еґоїстичних прагнень індивідів і сприйнятті моралі як правильного виявлення людського еґоїзму. Сут-

ність цієї етичної теорії полягала в тлумаченні егоїзму як основи благополуччя і окремої людини, і суспільства в цілому. Однак зауважувалося: люди іноді недостатньо послідовні у своїх егоїстичних інтересах і прагненнях, що й призводить до суспільних конфліктів. Правильно усвідомлений особистісний інтерес має збігатися з інтересами більшості: через подолання власних природних вад людина перетворюється на «розумного егоїста», тобто узгоджує власне прагнення до вигоди із благом для всіх членів суспільства. Бути корисним для себе і для інших – це й є істинна доброчесність. Представники теорії розумного егоїзму виходили із можливості гармонічного поєднання особистісного та суспільного інтересу як умови поліпшення життя. Утім останній по суті поставав як узагальнений інтерес нового (буржуазного) класу. На їх думку, мораль, яка орієнтована на благо всіх або більшості, вигідна окремій людині, оскільки допомагає задовольнити власні потреби та реалізувати відповідні інтереси.

Етика розумного егоїзму зводила мораль до особистісного інтересу та користі, і в цьому вона суперечила усталеним християнським настановам, які пов'язували мораль із безкорисною любов'ю до ближнього. Ця теорія не давала раціонального пояснення законів розвитку моральності і поведінки людини в суспільстві, оскільки апелювала до людської природи. Звернення до природного начала в людині зближує етику розумного егоїзму XVIII ст. з етикою доброчесностей Арістотеля, який стверджував, що прагнення до добродітності є вдосконаленням людиною власної природи.

Новий вигляд етичні питання посттрадиційного суспільства набувають у філософії Канта. Його моральна філософія – це теоретичний аналіз моралі як специфічного явища на відміну від попередніх спроб її емпіричного пояснення, що віддзеркалено в таких працях, як «Основи метафізики моральності», «Критика практичного розуму», «Метафізика нравів».

На відміну від попередників Кант не розглядав доброчесність як засіб досягнення щастя (вищого блага): людські вчинки мають два мотиви – прагнення щастя і прагнення діяти відповідно до законів моралі, які можуть не збігатися, – моральна людина може бути нещасливою. Отже, досягнення щастя як вищого блага безпосередньо не пов'язано із моральністю людини.

Філософською передумовою етики Канта є його вчення про принципове розділення природного і надприродного світів. Людина рівною мірою належить обом світам: як чуттєва істота вона пов'язана із світом природи, як розумна і вільна від чуттєвих потреб – із надприродним. Свобода від чуттєвого дозволяє людині діяти не тільки за законами природи, а й за законами належного, тобто співвідносити свої дії із метою, що має всезагальний характер. Кантівське обґрунтування моралі базується на утвердженні абсолютності моралі: моральний закон дається людині апіорі, разом із розумом і містить абсолютну необхідність.

Принциповими новаціями кантівської етики є, по-перше, вибудовування такого морального закону, який мав би такий самий ступінь всезагальності й об'єктивності, що й закон природний; по-друге, обґрунтування моралі за допомогою розуму. Раціоналістичне обґрунтування моралі Кант здійснює за допомогою такого структурного елементу моральної свідомості, як моральний принцип (закон). Нагадаємо, що докантівська етика традиційного суспільства апелювала до норм звичаю, традиції, через дотримання яких людина набувала позитивних моральних якостей душі. У Новий час система моральності переорієнтовується на моральний принцип: людина не просто виконує установлені в суспільстві вимоги, вона сама здатна визначати свою поведінку, раціонально мотивувати власні дії, самостійно формувати світогляд. Отже, основою діяльності є не звичний стереотип, основою для здійснення вчинку стає усвідомлена людиною моральна вимога, сформульована як принцип (закон).

Оскільки властивістю морального принципу є те, що він обирається індивідом самостійно, система моральних принципів постає найважливішою характеристикою моральності людини Нового часу. Наявність у людини системи принципів (яка є цілісною і несуперечливою) дозволяє їй самовизначатися в соціумі; водночас система моральних принципів постає як інструмент самоконтролю і саморегуляції. Людина традиційного суспільства орієнтувалася на думку інших людей і відповідно спрямовувала свої дії, а основними регулятивами, механізмами впливу на поведінку індивіда були страх, сором перед іншими. У Новий час етика норм замінюється на етику принципу, в межах якої людина набуває можливості самостійно формувати індивідуальну моральну позицію, здійснювати моральний вибір.

Етика Канта – це етика принципу, вихідними її положеннями є ідеї морального закону, безумовності морального обов'язку, безмежності доброї волі. Її формування було характерним явищем; у ній віддзеркалювалася нова моральна реальність і по-новому розглядалася мораль як сукупність принципів поведінки. Кантівська етика не давала конкретних вказівок щодо належної дії в тій чи іншій ситуації, не вимагала виявлення розумності егоїстичних інтересів, не визначала конкретних добродетностей. Канта цікавило не щастя людини, не вище благо (етичні добродетності), а моральний закон як обов'язок людини перед Людством. На його думку, людина може стати моральною через виконання морального закону, через його персоніфікацію. Моральність не дається від природи, отже, людина не може повністю контролювати власні вчинки і відповідати за них. Проте вона є відповідальною за самостійно зроблений вибір і дотримання власне обраних моральних принципів. Тільки коли людина виходить за межі своєї природи і постає як культурна істота, вона набуває моральності.

У контексті осмислення сутності моралі Кант обґрунтовував ідею моральної свободи. Основою людської свободи є здатність визначати власні вчинки

і робити власний вибір, утім вона не ототожнюється із свавільством як задоволенням випадкових бажань та примх або як реалізацією особистісного інтересу. Моральний вчинок визначається не користю і розрахунком, або внутрішнім моральним почуттям, яке Кант не розглядає як природну властивість людини та її схильність до доброчесності (що було основною ідеєю етики сентименталізму). У цьому виявляється раціоналізм Канта – визнання первинності розуму щодо почуттів. Моральна поведінка визначається не користю, не розрахунком, не прагненням щастя (вищим благом). Єдиним спонуканням до морального вчинку, на думку Канта, є безумовний та всезагальний моральний обов'язок. Людина вчиняє морально тільки тоді, коли вона діє всупереч своїм нахилам, бажанням, користі, підкорюючись єдиному внутрішньому мотиву – моральному обов'язку.

Кант акцентував питання людського вчинку, яке не втратило актуальності, а, навпаки, загострилося в сучасному світі з його «дефіцитом морального вчинку». Актуальність питання детермінована відмовою сучасної людини від вчинку в культурному житті. Відповіді на запитання: чому реальністю стала «криза вчинку»? яким чином його подолати? – по-різному даються у сформованих мисленневих традиціях. Одна виходить із того, що вчинок є основою творення особистості та її гармонізації із світом, інша – утверджує руйнівний характер вчинку. Представником першої в тому числі є і Кант. Отже, дослідження кантівського варіанта розуміння сутності морального вчинку може вказати шлях розв'язання означеної проблеми. В умовах нівелювання особистості тільки моральний вчинок може стати підставою для виявлення і реалізації унікальності, неповторності кожного.

Для пояснення поняття «моральний обов'язок» Кант вводить таке поняття, як практичний розум. Обов'язок як внутрішній мотив вчинку не можна пізнати, пояснити за допомогою теоретичного розуму, водночас будь-яка дія, вчинена на основі морального обов'язку, не може бути нерозумною: заборона вчинювати злочини, вимога поважати інших людей тощо, безумовно, мають розумний характер. Отже, моральний обов'язок, за Кантом, – це вияв практичного розуму. Теоретичний розум розглядає цілі діяльності, формулює судження про реальність, але безпосередньо не спонукає до самої дії. Розум перетворюється на практичний тоді, коли він формулює не судження, а імперативи, умотивовує конкретні дії людини.

Отже, Кант стверджував, що вся моральність людини полягає у добрій волі виконати єдиний для всіх моральний закон. Кантівський моральний закон – вчиняти так, аби правило твоєї волі могло стати принципом всезагального законодавства, – докорінно відрізняється від попередніх етичних міркувань з емпіричним підґрунтям. За Кантом, закон (належне) не може залежати від певних умовностей, конкретних цілей та причин. Безумовність морально-

го самовизначення приводить до узагальненої форми морального закону і постає як найвища абсолютна цінність. У цьому твердженні і полягає головна новація кантівської етики – рішуче проголошення автономії морального закону, вільного від зовнішніх чинників.

Абсолютна цінність морального закону зумовлює аналогічну цінність його носія і виконавця – людину, людську особистість. За Кантом, людина є центром світобудови, творцем культури, навколишнього середовища і самої себе. Уся його філософія просякнута пошуком відповіді на питання: які роль і місце людини у світовому просторі? Твердження щодо абсолютності морального закону Кант доповнює вченням про волю: здатність підкорюватися тільки розуму він називає автономією волі. На основі цього вчення філософ будує концепцію людини як автономного діяча, який здатний відкинути всі чуттєві спонукання у разі їх суперечливості розуму. У моралі людина отримує можливість формувати власні судження, раціонально аргументувати власні переконання і на основі цього взаємодіяти з іншими.

Тільки автономний суб'єкт здатний поставити перед собою мету, яка не матиме нічого спільного із простим задоволенням бажань, – це і є втіленням розумного вибору. Оскільки автономія людини виявляється тільки у підкоренні розуму, а розум керує діями людини за допомогою імперативів, автономія описується як властивість волі. Отже, кантівська лінія міркування призводить до висновку про «достоїнство» людини порівняно з іншими природними істотами: автономія є основою людської гідності й утворює цінність особистості, яка підкоряється тільки моральному закону та водночас сама його встановлює. Ідея цінності людини, яка намагається в усьому бути вільною і визначати себе і свої дії без допомоги (впливу) зовнішніх сил (чинників), указує на безмежність її морального потенціалу, підносить людську особистість на незнані до того «висоти».

Основні положення вчення Канта повністю відповідають антропоцентричному світогляду Нового часу, в якому остаточно оформлюється новий тип особистості. Людська діяльність обумовлена не тільки зовнішніми чинниками, має не тільки причини, а й розумні підвалини. Людина ухвалює рішення, відділяючи свої спонукання і примхи, переборює та підкорює власні бажання. За такі дії людина як моральний суб'єкт гідна поваги. Кант зауважує, що через здатність розділяти зовнішні причини і розумні обґрунтування, спонукання і бажання, вчинок і пристрасть людина постає як особистість, і тільки така особистість має права, обов'язки та зобов'язання. Це означає, що повага до людини, її гідності невідривно пов'язана з абсолютністю морального закону. Отже, кантівське тлумачення людської особистості, вільної від чуттєвого світу, підпорядкованої тільки всезагальному (тобто і власному) закону, підводить філософа до ідеї моральної свободи, яка активно осмислювалася етичною думкою наступних часів. Свобода пояснюється Кантом як

умова здійсненності морального закону, утім сама свобода уможливорюється завдяки існуванню моралі.

Таким чином, кантівська абсолютистська традиція в етиці стала закономірним явищем розвитку філософської думки і посіла панівне місце серед філософсько-етичних тенденцій Нового часу. Вона не спростовувала традиційне розуміння моральності і не суперечила християнському розумінню моралі як системи безумовних настанов. Кант намагався не порушувати основний зміст християнської моралі з її проголошенням любові до іншого. Етика Канта, в основу якої покладено вимогу всезагального порядку шляхом дотримання морального закону, повністю відповідала соціально-політичній ситуації буржуазного (ринкового) суспільства, сприяла обґрунтуванню правової сутності держави нової доби, оскільки тільки на основі етичного абсолютизму є можливим утвердження абсолютного, категоричного, обов'язкового для всіх юридичного закону. Абсолютна етика орієнтує не на досягнення доброчесності, щастя, а на безмежне моральне вдосконалення особистості.

Як **висновок** можна зазначити, що Кант створив індивідуалістичну, ригористичну теорію, яка ознаменувала перехід до теоретичного аналізу моралі як специфічного надприродного явища; заклав підвалини можливості існування універсальної моралі, створення таких етичних приписів, норм, які б претендували на всезагальність, були б здатними регулювати поведінку всіх людей. Кантівська теорія має вагомий відгук серед філософів сьогодення, які схильні до побудови систем абсолютної етики у своєму протистоянні моральному релятивізму та аномізму. Звернення до кантівської традиції обґрунтування моралі, її сучасне переосмислення актуалізуються необхідністю дати відповідь на питання: чи можлива за умов існування різних етосів, множини світоглядних настанов та ціннісних уподобань універсалістська етика?

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Р. Г. Нормативные модели моральной рациональности / Р. Г. Апресян // Мораль и рациональность. – М., 1995.
2. Апресян Р. Г. И. Кант и этика морального чувства / Р. Г. Апресян // И. Кант: наследие и проект. – М., 2007.
3. Гусейнов А. А. Обоснование морали как проблема / А. А. Гусейнов // Мораль и рациональность. – М., 1995.
4. Гусейнов А. А. Об идее абсолютной морали / А. А. Гусейнов // Вопр. философии. – 2003. – № 3.
5. Каменников Л. А. И. Кант о специфике морали и ее роли в системе ценностей / Л. А. Каменников. – Калининград, 2005.
6. Савельева М. Ю. К вопросу об определении глобальной этики / М. Ю. Савельева // Практична філософія. – 2006. – № 2. – С. 92–98.
7. Соловьев Э. Ю. Категорический императив нравственности и права / Э. Ю. Соловьев. – М., 2005.

8. Кант И. Основы метафизики нравственности / И. Кант // Кант И. Критика практического разума. – СПб., 1995.

АБСОЛЮТНАЯ ЭТИКА В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ НОВОГО ВРЕМЕНИ: К ПРОБЛЕМЕ СТАНОВЛЕНИЯ

Стасевская О. А.

Посвящено определению закономерности становления абсолютной этики И. Канта как ведущей тенденции философско-мыслительной традиции периода формирования общества Нового времени.

Ключевые слова: *этика добродетелей, этика сентиментализма, этика разумного эгоизма, моральный закон, моральный поступок.*

ABSOLUTE ETHICS IN CULTURE SPACE OF NEW TIME: TO THE PROBLEM OF BECOMING

Stasevska O. A.

The article is sanctified to the exposure of conformity to law of claim of absolute ethics of I. Kant as a leading tendency in philosophical traditions of period of becoming of society of new time.

Key words: *ethics of respectabilities, ethics of moral sense, ethics of clever egoism, moral law, moral act.*

УДК 37.013.73

І. І. Чхеайло, кандидат філософських наук, доцент

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОСТОРИ СУСПІЛЬСТВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Досліджено самореалізацію особистості в постіндустріальному суспільстві як умову його сталого розвитку та втілення особистістю свого власного суб'єктивно-креативного проекту в межах гармонії із суспільством і собою. Доведено, що сталий розвиток суспільства у своїх глибинних джерелах збігається з моральним удосконаленням людини, укорінений у духовних глибинах людського життя.

Ключові слова: *самореалізація особистості, постіндустріальне суспільство, суспільство сталого розвитку, самовдосконалення, самопроекування, самоактуалізація, «суспільство споживання», екологічна цивілізація.*